

Публикуван на: 08-10-2004

В своето Становище от 1997 г. относно молбата на България за членство в ЕС Комисията прави следния извод:

„Напредъкът на България към създаването на пазарна икономика е ограничен от липсата на ангажимент в полза на пазарно ориентирана политика. България няма да бъде в състояние да се справи с конкурентния натиск и пазарните сили в Съюза в средносрочен план.“

В редовния си доклад от 2003 г. Комисията констатира:

„България е функционираща пазарна икономика. Тя би следвало да бъде в състояние да се справи с конкурентния натиск и пазарните сили в Съюза в краткосрочен план, при условие че продължи осъществяването на програмата за реформа, за да бъдат отстранени оставащите трудности.“

Разглеждайки развитието на икономическата обстановка в България от публикуването на своето становище насам, Комисията е водена в подхода си от заключенията на Копенхагенския европейски съвет от месец юни 1993 г., съгласно които за членството в Съюза е необходимо:

- наличие на функционираща пазарна икономика;
- способност за справяне с конкурентния натиск и заразителните сили в Съюза.

Следващият анализ се основава на методологията, приложена в Становището и предходните Редовни доклади. Съдържащият се в настоящия Редовен доклад анализ отчита развитието за периода от Становището насам.

След тежката икономическа криза през 1996/97 г. режимът на паричен съвет, въведен през месец юли 1997 г., и проведените икономически реформи изиграват решаваща роля за стабилизирането на икономиката в посока към непрекъснат икономически растеж. След отчетения през 1996 и 1997 г. отрицателен реален ръст на БВП икономиката непрекъснато нараства през периода 1998–2003 г. Темпът на инфлация спада значително от повече от 1 000% през 1997 г. на 2.3% през 2003 г. Фискалната дисциплина поддържа дефицита в стойности, близки до баланса, през повечето години от периода, пораждайки първичен излишък, благодарение на който както общественият, така и външният дълг са сведени до по-устойчиви равнища. Подобреният стопански климат се проявява в растящия дял от БВП на частните инвестиции и в значителния чист приток на преки чуждестранни инвестиции, който достига рекордно равнище през 2003 г. Дефицитът по текущата сметка, макар и в голяма степен финансиран от преките чуждестранни инвестиции, нараства в резултат както на повишеното вътрешно търсене, така и на по-малкото препятствия пред привличането на външно финансиране. Безработицата достига върхово равнище през 2001 г., но оттогава насам последователно намалява.

В реструктурирането на икономиката е постигнат значителен напредък, а процесът на приватизация се приближава към своя завършек. Продадени или ликвидирани са голям брой държавни предприятия, но все още предстои приватизацията на няколко големи фирми. Понастоящем финансовият сектор е в общи линии изцяло частен и се намира до голяма степен в ръцете на чуждестранни собственици. Финансовото посредничество, осъществявано главно чрез банковия сектор, бележи солиден ръст, както по депозити, така и по кредити. Нормативната база за либерализацията на мрежовите отрасли е вече налице и се забелязват първите признаци на конкуренция по отношение на заварените в тези отрасли предприятия. Условиата за провеждане на стопанска дейност в България са се подобрили, макар че все още са необходими значителни усилия за увеличаване ефективността на обществената администрация, съдебната система и регулативната уредба, и в частност за създаване на по-добри перспективи за малките и средните предприятия.

Доходът на глава от населението е все още нисък в сравнение с равнищата в ЕС, докато обстановката на пазара на труда се подобрява. Високият темп на икономически растеж не намира пълно пряко отражение в компенсиране на изоставането по среден доход на глава от населението, измерен по стандартите на покупателна способност (СПС), който нараства от 26% от средното равнище за ЕС-25 през 1997 г. на едва 29% през 2003 г., като една от причините за това е, че СПС отчитат ефекта на възходящата корекция на административно определяните цени и на акцизите. Делът на заетост на населението в активна възраст спада от 54.5% през 1997 г. на 49.7% през 2001 г., но отново нараства до 52.5% през 2003 г. Безработицата през 2003 г. се връща на равнището си от 1997 г. — 13.6% — след покачване до 19.2% през 2001 г. Около две трети от незаетите лица са трайно безработни. Сред мъжете безработицата е малко по-висока отколкото сред жените, а сред младежите — около два пъти по-висока от средната. Регионалните различия по доход са малко — между 22 и 24% от средното равнище за ЕС-15, с изключение на югозападния регион, в който попада София и в който да отчетени 36% (по данни за статистическите региони от II равнище от 2001 г.) По-силно изразени са регионалните различия по дял на безработицата. Ако в югозападния регион е отчетена безработица от 13.3%, във всички останали региони тя достига или

превишава 20%, а в северозападния регион възлиза на 26.9% (по данни за статистическите региони от II равнище от 2002 г. при 18.2% средно за страната).

Наличие на функционираща пазарна икономика

Функциониращата пазарна икономика предполага либерализация както на цените, така и на търговията, а така също наличието на правна система, в т.ч. регламентация на правата на собственост и възможности за ефикасно правоприлагане. Макроикономическата стабилност и консенсусът относно икономическата политика подобряват функционирането на пазарната икономика. Наличието на добре развит финансов сектор и отсъствието на сериозни препятствия пред постъпването и излизането от стопанския оборот повишават ефективността на икономиката. От 1997 г. насам правителствата на страната реализират амбициозна програма за икономическа реформа, но в обществото се наблюдават признаци на умора от този процес. Налице е широк политически консенсус относно фундаменталните положения на реформата като например запазването на режима на паричен съвет и подготовката за присъединяване към ЕС, но политическите партии се разграничават една от друга в становищата си относно възможностите за облекчаване на социалните последици. Изследванията на общественото мнение сочат, че много хора в България не виждат подобрене на икономическото си положение. Независимо от това от 1997 г. насам правителствата провеждат твърда фискална политика и пазарно ориентирани мерки за реформа, като въпреки някои забавяния и недостатъци са осъществили повечето от обявените си политически намерения. Всички програми, приети съвместно с Международния валутен фонд от 1997 г. насам, са приключени с успех, а през месец август 2004 г. е постигнато ново предпазно споразумение за срок от 25 месеца, което предвижда ползване на заеми от Фонда, само ако бъде сметнато за необходимо. През месец август 2003 г. българските власти представиха последната си Предприсъединителна икономическа програма, разработена от Министерството на финансите след консултации със социалните партньори, неправителствени организации, академичните среди и различни държавни институции. Програмата потвърждава поетия от правителството ангажимент за провеждане на разумна фискална политика и понататъшни реформи. Предприсъединителната икономическа програма за 2004 г. следва да бъде представена между средата на месец октомври и края на месец ноември т.г.

Макроикономическата стабилност прави възможен устойчив икономически растеж. През периода 1998–2003 г. е отбелязан 4-процентов среден годишен ръст на БВП в реално изражение. Това е постигнато независимо от неблагоприятните външни условия, в т.ч. няколко политически кризи и въоръжени конфликти в Западните Балкани, икономическата криза в Турция и общото забавяне на икономическия растеж в световен мащаб. По предварителни данни реалният ръст на БВП за 2003 г. се изчислява на 4.3% независимо от слабата икономическа активност в рамките на ЕС. За първото тримесечие на 2004 г. спрямо същия период на 2003 г. е отбелязан 5.3% реален ръст на БВП. Растежът през 2003 г. се дължи на повишеното вътрешно търсене и по-специално на частното потребление и инвестиции, обезпечавани от силното нарастване на кредита, което на свой ред поражда рязко нарастване на вноса. Относителният дял на капиталовложенията от БВП постепенно нараства от 11% през 1997 г. до близо 20% през 2003 г. Отрицателното търговско салдо в стоките и услугите препятства реализирането на още по-високи темпове на растеж. Що се отнася до предлагането, двигател на икономическата активност е солидното нарастване на промишленото производство, започнало към средата на 2002 г., както и стабилният ръст на услугите, докато селското стопанство, пострадало от сушата през 2003 г., дава признаци на подобрене през 2004 г.

Дефицитът по текущата сметка нараства почти непрекъснато от 1997 г. насам, но през повечето години от периода е финансиран от чистия размер на постъпленията от преки чуждестранни инвестиции. Докато през 1997 г. текущото салдо е положително, а през 1998 г. — почти нулево, което се дължи главно на липсата на вътрешно търсене и на достъп до външно финансиране, то през 2003 г. дефицитът възлиза на 8.5% от БВП. Този особено висок дефицит през 2003 г. се дължи на значителното частно потребление и инвестиции, обезпечавани от силното нарастване на кредита, което на свой ред води до повишено търсене на вносни стоки, докато слабата активност в ЕС не поражда съответното външно търсене на български стоки. Високият размер на търговския дефицит през 2003 г. — 12.5% от БВП — е само отчасти компенсирал от състоянието на другите позиции по текущата сметка като например туризма. През 2004 г. тенденцията явно се запазва при ръст на вноса със 17%, а на износа с 11% за периода януари–юни спрямо същия период на 2003 г., от което следва 38-процентово нарастване на търговския дефицит. Главно поради подобрения баланс на дохода дефицитът по текущата сметка нараства с по-нисък темп, достигайки само 4.8% от прогнозното равнище на БВП през първото полугодие на 2004 г. за разлика от отчетените за същия период на 2003 г. 5.3% от БВП. Чистите постъпления от преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) през първото полугодие на 2004 г. възлизат на близо 5% от БВП, превишавайки дефицита по текущата сметка най-вече поради значителните постъпления от някои приватизационни сделки. Според статистическата отчетност на платежния баланс дефицитът по текущата сметка е изцяло финансирано от чистите постъпления от ПЧИ през всички години от разглеждания период с изключение на 2001 г. (68%) и 2003 г. (79%). Подобно положение би било трудно да бъде запазено в средносрочен план след приключването на приватизацията и прекъсването на дългосрочните капиталови постъпления от този източник. Централната банка и Министерството на финансите реагират на растящия дефицит по текущата сметка, като затягат политиката в съответните рамки на своите правомощия. Поради значителните капиталови постъпления валутните резерви на централната банка продължават да растат. Масата на външния дълг, по-голямата част от който е обществен, намалява от 100% от БВП през 1997 г. на по-малко от 60% от БВП към края на 2003 г.

Безработицата се изменя успоредно с реструктурирането на икономиката. Безработицата намалява значително от 19.2% от числеността на работната сила през 2001 г. на 13.6% през 2003 г., но все още остава твърде висока. През първото тримесечие на 2004 г. безработицата е с 1.7 процентни пункта по-ниска от отчетената за същия период на 2003 г. и възлиза на 12%. Намалението се дължи на чистото увеличаване на броя на новосъздадените работни места в частния сектор, както и на програмите за трудова заетост, насочени най-вече към трайно безработните, а така също на някои статистически ефекти. Действителният дял на безработицата обаче с отчитане на заетостта в големия неформален сектор и в селското стопанство трудно може да бъде оценен, но пък явно придава гъвкавост на пазара на труда, който е доста строго регулиран и се характеризира с високи косвени разходи за труд [свръх трудовите възнаграждения] поради високия коефициент на издръжка. Въведени са мерки за упражняване на наблюдение контрол за сключени трудови договори, намаляване на случаите на избягване на данъци и социалноосигурителни вноски, и намаляване на ставките на подоходните данъци, но не е направено достатъчно за облекчаване на твърде строгите изисквания на трудовото законодателство, особено що се отнася до срочните трудови договори, ненормираното или

извънредното работно време. Понататъшното намаляване на безработицата се възпрепятства и от твърде ниската регионална мобилност на работната сила, дължаща се на комплекс от фактори, в т.ч. социалната обвързаност, високия процент жилищна собственост и несъответствията между търсенето и предлагането на определена професионална квалификация по места. От друга страна емиграцията на висококвалифицирани специалисти поражда недостиг в някои сегменти на трудовия пазар.

Режимът на паричен съвет и провежданите икономически реформи допринасят за ниското равнище на инфлацията. Валутната котва и икономическата либерализация ограничават възможностите на производителите за увеличаване на цените. Темпът на инфлация по средногодишни стойности на хармонизирания индекс на потребителските цени се запазва в едноцифрени стойности от 1999 г. насам, като изключим еднократния скок до 10.3% през 2000 г. След периода на ниска инфлация през първата половина на 2003 г. темповете се покачват през второто полугодие на същата година поради свързаното със сушата увеличение на цените на хранителните стоки и регулираното нарастване на цените на енергоизточниците. Инфлацията на потребителските цени възлиза на 2.3% средно за 2003 г. и на 6.7% за първите седем месеца на 2004 г. спрямо същия период на 2003 г. Повишаването на акцизите през месец януари 2004 г. и на цените на енергоизточниците през месец юли същата година поддържа темпа на инфлация по-висок в сравнение с отчетения за 2003 г. Към края на 2003 г. делът на административно определяните цени от темпа на инфлация възлиза на 1.9 процентни пункта. При изключване на административно определяните цени темпът на инфлация е доста изменчив, като се влияе най-вече от цените на хранителните стоки — от отрицателни стойности през 1999 г. през положителни стойности от около 10% през 2000 г. и 2001 г., и до 4.8% към края на 2003 г.

България се придържа към режима на паричен съвет, въведен през месец юли 1997 г. с фиксиране на обменния курс на българския лев към германската марка, а впоследствие — към еврото. Сам по себе си паричният съвет играе важна стабилизираща роля, но също така поставя на дневен ред въпроса за необходимостта от ползваща се с доверие ориентирана към стабилност икономическа политика. Средните лихвени равнища по краткосрочните кредити спадат от 14% годишно през 1998 г. на 10.5% годишно през 2003 г. Широкият паричен агрегат М3 расте с двуцифрени темпове пред последните няколко години, което сочи ремонетизация на икономиката и възстановяване на паричното търсене след острия спад по време на кризата през 1996/97 г. Паричният съвет е все така адекватно обезпечен с валутни резерви. Предвид растящия дефицит по текущата сметка и силното разрастване на кредита централната банка засилва надзорната регулация и повишава от 1 юли 2004 г. минималните задължителни резерви, като разширява тяхната база и включва в нея всички регистрирани кредити, а не само кредитите в размер, по-голям от 10 000 лв., както е по-рано. За да намали ликвидността в банковия сектор, правителството прехвърля повечето от депозитите си по сметки в търговски банки в централната банка.

Фискалната политика се запазва разумна и отговорна. Общият държавен дефицит е под 1% от БВП през всички години от разглеждания период, а в някои години салдото е нулево или положително. През 2003 г. общият държавен сектор поддържа касов излишък, който достига върховата си стойност от 2.8% от БВП през месец октомври, а през първото полугодие на 2004 г. се наблюдава подобна тенденция с излишък от 2.3% от прогнозното равнище на БВП за годината, което не на последно място се дължи на високите постъпления от ДДС, както и от мита и акцизи поради ръста

на вноса, но също така на бюджетна разпоредба, ограничаваща свободното разходване на средствата през първите три тримесечия на годината. След някои извънредни разходи към края на 2003 г. и предвид растящия дефицит по текущата сметка, първоначално заложената в бюджета стойност на дефицита от 0.7% от БВП е ревизирана и е постигнат почти балансиран бюджет. Общественият дълг е намалял от над 100% от БВП през 1997 г. до 46% от БВП към края на 2003 г. поради продължаващия първичен бюджетен излишък, стратегията на активно управление на дълга и обезценката на щатския долар спрямо еврото. Правителството провежда стратегия на активно управление на дълга, чиято цел е да бъдат намалени рисковете чрез постепенното преминаване от деноминация в щатски долари към деноминация в евро, от краткосрочност към дългосрочност, от плаващи към фиксирани лихвени равнища и от външно към вътрешно финансиране. Към края на месец юли 2004 г. правителството изразходва част от фискалния резерв за намаляване на външния си дълг чрез обратното изкупуване на облигации „Брейди“ на стойност 565 млн. евро, в резултат от което относителните дялове на външния и на обществения дълг от БВП са намалени допълнително с близо три процентни пункта. Фискален резерв в размер над 10% от БВП в повечето случаи се поддържа в централната банка, с цел да бъде укрепено доверието в способността на страната да изпълнява задълженията си по обслужването на външния дълг. В опит да извърши постепенен преход от пряко към косвено данъчно облагане правителството приема няколко мерки за реформа на данъчната система. Ставките на данъците върху доходите на физическите и на юридическите лица са намалени с няколко процентни пункта и понастоящем са доста ниски в сравнение с международните стандарти. През последните години се подготвя създаването на Национална агенция за приходите, с цел да бъде стандартизирано събирането на данъци, социалноосигурителни вноски и мита, и въпреки известното изоставане се предвижда Агенцията да заработи през 2006 г. Предвид бързото застаряване и намаляване на населението в България са осъществени реформи в пенсионното осигуряване и в здравеопазването. Финансовата устойчивост на пенсионната система е заздравена чрез въвеждането на задължително и на доброволно частно пенсионно осигуряване, по-висока законна пенсионна възраст и мерки за възпиране на ранното пенсиониране. Реформата на здравеопазването обаче е все още незавършена, което допринася за ниското качество на медицинските услуги и натоварването на централния бюджет.

Комплексът от мерки на макроикономическата политика е адекватен, но напред може да се наложи допълнително затягане. При липсата на инструменти на паричната и валутната политика, разумната и гъвкава фискална политика, подкрепена с икономически реформи, е главното средство за поддържане на макроикономическа стабилност. Увеличаването на трудовите възнаграждения в обществения и в частния сектор в общи линии съответства на измененията на производителността. Провежданата строга фискална политика е целесъобразна за стабилизирането на икономиката и за избягване на понататъшното стимулиране на вътрешното търсене, което на свой ред би породило ново нарастване на търговския дефицит. Растящият междувременно дефицит по текущата сметка може да наложи известно допълнително затягане на политиката през 2004 г., но досега не представя сериозен проблем, тъй като в по-голямата си част се покрива от чистите постъпления от ПЧИ и по всяка вероятност не е резултат от загуба на външна конкурентноспособност.

Постигнат е нов напредък в либерализацията и регулирането на цените. През 2004 г. административно определяни или регулирани са цените на тютюна, водоснабдяването и канализацията, сметосъбирането, електроенергията, централното отопление, лекарствата и някои

медицински услуги, пътническият железопътен транспорт, пощенските услуги, стационарната телефония, както и редица обществени услуги. По относителен дял в индекса на потребителските цени от 1997 г. общото тегло на тези цени намалява от 15.6% през 1997 г. на 14.6% през 2004 г., което се дължи на пълната либерализация на цените на възлищата през 2000 г. Поради растящото тегло на тези цени във времето обаче, което се дължи в частност на растящото битово потребление на въпросните стоки и услуги, почти една четвърт от темпа на инфлация все още се обуславя от техните корекции. При все това е постигнат сериозен напредък в привеждането на цените в съответствие със себестойността в няколко области в подготовка за преминаване от режима на административно определяне към същинско ценово регулиране. През месец юли 2004 г. е направена третата и последна стъпка по съгласувания със Световната банка график за постепенното привеждане на цените за битово енергопотребление до равнищата, необходими за възстановяване на производствените разходи, чрез увеличаване на цените на електроенергията и централното отопление с около 10% средно. От 2005 г. тези цени ще бъдат индексирани с темпа на инфлация, докато бъдат либерализирани при условия на регулиране.

Частната собственост преобладава в икономиката. Относителният дял на заетите лица в частния сектор нараства от 46% през 1999 г. на 64% към месец март 2004 г. Относителният дял на частния сектор от брутната добавена стойност нараства от 63.4% през 1997 г. на 73.3% през 2003 г. Жилищните и поземлените имоти са общо взето в частни ръце след окончателното приключване на реституцията на земята през 2000 г. През периода от месец януари 1993 г. до месец юни 2004 г. са осъществени 5 107 приватизационни сделки. Относителният дял на приватизираните държавни активи (с изключение на инфраструктурните обекти) по стойност от 1995 г. възлиза на 86% към края на месец юни 2004 г. Към същата дата предвидени за приватизация са още 146 мажоритарни и 706 миноритарни пакета.

Значително е намален броят на оставащите за приватизиране големи предприятия. В приватизационния процес е постигнат добър напредък. Финансовият сектор е понастоящем почти изцяло частен и до голяма степен в ръцете на чуждестранни собственици. Голям брой миноритарни пакети са продадени на фондовата борса. Що се отнася до големите държавни предприятия, през месец юни 2004 г., след две години на непрекъснати процедурни проблеми, е приключена продажбата на 65% от БТК на частен инвестиционен фонд. Повече от пет години след началото на приватизационната процедура 75% от Варненската корабостроителница са продадени на „Булярд шипбилдинг индъстри кампъни“ — консорциум от български и щатски инвеститори, които печелят търга през месец октомври 2003 г. През месец юли 2004 г. надзорният съвет на „Булгартабак“ взема решения за групирането на дъщерните предприятия на дружеството с оглед на приватизирането му на обособени части въз основа на одобрената от Народното събрание през месец декември 2003 г. обща стратегия и препоръките на приватизационния консултант. Четирите намиращи се в най-добро състояние дъщерни дружества на „Булгартабак“ (в два пакета от по две дружества), както и 12 от неговите тютюнопреработвателни фабрики са обявени за продан, и няколко водещи чуждестранни компании от отрасъла са проявили интерес. Приключен е подборът на предпочитани купувачи на 67% от акциите на трите регионални пула, състоящи се от общо седем електроразпределителни дружества, и се водят преговори относно конкретните условия. След като бъдат приключени, сделките за тези три пула следва да стартират значителен приток на ПЧИ, възлизащ на около 3.5% от БВП. Извършена е подготовка за приватизирането на няколко

топлоелектрически централи и топлофикационни дружества. От общо 42-те водноелектроелектрически централи 27 са продадени. Сред останалите крупни предприятия, чиято приватизация предстои да започне през 2004 г., са: „Българско морско плаване“, „Българско речно плаване“, националният въздушен превозвач „България еър“, агенцията за недвижими имоти „АДИС“, оръжейните производители „Тератон“, „Кинтекс“ и ВМЗ, предприятия от въгледобива и още няколко топлофикационни дружества. Поради редицата проблеми, възникнали в резултат от приватизацията чрез работническо-мениджърските дружества, въведените след 1997 нови процедури имат за цел да ускорят процеса и да му придадат по-висока степен на прозрачност и ефективност чрез конкурси и търгове, и публично предлагане на акции, организирани от Агенцията за приватизация. Някои от по-големите сделки обаче са забавени поради процедурни проблеми, а и поради липсата на интерес от страна на чуждестранните инвеститори, и не на последно място поради развитието на глобалната икономическа обстановка. Наскоро правителството внесе нови изменения и допълнения на Закона за приватизацията, които възлагат повече отговорности на отрасловите министерства при определянето на приватизационните подходи към отделните предприятия.

Положени са усилия за оптимизиране на процедурите за постъпване и излизане от стопанския оборот, но все още не е приключило въвеждането на някои от мерките. По данни на Националния статистически институт и на Министерството на правосъдието през 2003 г. в сравнение с 2002 г. е отбелязано значително нарастване на броя на постъпилите в стопанския оборот предприятия, докато обратният процес на излизане напредва с по-нисък темп или дори се забавя. Тези тенденции трудно могат да бъдат тълкувани, тъй като данните от посочените два източника не са напълно съвместими и се влияят както от стопанския цикъл, така и от промените в административните и съдебните процедури. Независимо от приемането на няколко мерки за облекчаване и ускоряване на административните процедури по мнение на стопанските субекти не се очертават ясни признаци на подобрене. През месец декември 2003 г. влиза в сила нов Закон за ограничаване на административното регулиране и контрол върху стопанската дейност. Основните му разпоредби, в т.ч. за прилагането на принципа на мълчаливо съгласие, в случай че администрацията не реагира в установените срокове, и за административното обслужване на едно гише очевидно ще отнемат време, докато заработят на практика. Въведени са 5 от 20-те индикативни мерки за електронното правителство, препоръчани от ЕС, в т.ч. обществен регистър на действащите разрешителни режими, достъпен в Интернет. Междуведомствена работна група е премахнала или опростила някои от разрешителните режими, действащи на централно равнище. Новият Закон за насърчаване на инвестициите предвижда по-къси срокове за разрешаване на големи инвестиционни проекти, както и административни наказания за неспазване на тези срокове от съответните длъжностните лица. Независимо от тези подобрения много стопански дейци все още смятат, че започването и провеждането на стопанска дейност е затруднено от сложните процедури и неефективната работа на административните звена и на съдилищата. С цел да бъде ускорено производството по несъстоятелност, Търговският закон е изменен и допълнен така, че дружество, което не извърши дължимо плащане в срок от 60 дни след падежа, се смята за неплатежоспособно и са създадени специални съдебни състави, които ще се занимават изключително с делата по несъстоятелност. Разглеждат се обаче допълнителни законодателни промени, които още повече да усъвършенстват процеса. Приет е нов Закон за банковата несъстоятелност, благодарение на който процедурите се ускоряват и стават по-прозрачни главно чрез даването на по-строги контролни

правомощия на Фонда за гарантиране на банковите депозити върху дейността на синдиките. *Защитата на правата на собственост зависи в съществена степен от напредъка на административната и съдебната реформа.* Неефективността на административната и на съдебната система често обезсърчава спорещите страни в опитите им да защитят правата си и може да породи значителни разходи за стопанската дейност. Нерядко тези разходи се оказват сравнително високи за по-малките местни дружества и оказват отрицателно влияние върху тяхното развитие. Пазарите на жилищни имоти функционират добре и отбелязват динамичен растеж през 2003 г. с благотворно влияние върху строителството, което също отчита ръст на активността. Схемата на поземлена реституция е довела до раздробена собственост върху обработваемата земя и по експертни оценки до 25% от нея пустеят. Въпреки някои признаци на уедряване разпокъсаността остава като сериозно препятствие пред повишаването на производителността и доходите в селското стопанство. Цените и търговията със селскостопански земи са ниски поради ниската рентабилност на селското стопанство, очакванията за покачване на цените във връзка с присъединяването към ЕС и високия размер на разноските по сделките с недвижими имоти. Правят се усилия за модернизация на поземлената регистрация, в т.ч. с подкрепата на международни донори, но проектът значително изостава от предвидените срокове. През месец април 2004 г. е създадена нормативната база на Агенцията за кадастъра, която обединява имотните регистри, водени от окръжните съдилища, превръщайки ги в териториални звена на Агенцията.

Банковият сектор, до голяма степен частен и намиращ се в ръцете на чуждестранни собственици, значително повишава ролята си във финансовото посредничество. От кризата, когато са закрити 17 банки, броят на банките се запазва приблизително постоянен на доста високото равнище от 35 към края на 2003 г., но от друга страна и степента на концентрация в сектора е висока, като на четирите най-големи банки се падат близо половината от банковите активи. След мащабните приватизационни сделки през 2000 г. („Булбанк“), 2002 г. („Биохим“) и 2003 г. („ДСК“), почти 98% от сумата на активите в търговските банки са в частни ръце, а повече от 75% — в ръцете на чуждестранни собственици. Банковата консолидационна компания, отговаряла за приватизацията на банките, е закрыта и активите ѝ, както и оставащите ѝ задачи по наблюдение и контрол за спазването на поетите от купувачите ангажменти са прехвърлени на правителството. Първоначално банките следват доста предпазлива кредитна политика, което поддържа и ниска степен на банково посредничество. Към края на 2001 г. обаче нещата се променят и темпът на кредитен растеж достига повече от 50% и се запазва в такива стойности през 2003 г. и през първото полугодие на 2004 г. Банковите кредити за нефинансовите частни дружества и за домакинствата бележат стабилен ръст от 4% от БВП към началото на 1998 г. до 26% от БВП към края на 2003 г., докато масата на депозитите се удвоява от 20% от БВП през 1998 г. на 40% от БВП през 2003 г. Независимо от кредитния бум показателите за дейността на банките сочат надеждност на положението. Показателят за капиталова адекватност постепенно спада от 37.3% през 1998 г. на 22% през 2003 г. и на 18% към месец юни 2004 г., което е все още далеч над законния минимум от 12%. Що се отнася до нередовните кредити, положението последователно се подобрява от 9.2% през 1998 г. до 3.8% през 2003 г. Лихвените маржове между кредитите и депозитите се свиват поради растящата конкуренция между банките и по-стабилната икономическа обстановка, но са все още сравнително широки.

Небанковият финансов сектор се развива постепенно, но все още играе ограничена роля във

финансовото посредничество. Фондовата борса остава слабо развита и отчита твърде ниски обороти независимо от големия брой регистрирани дружества. Пазарната капитализация на дружествата, регистрирани на Българската фондова борса нараства от 5.8% от БВП през 1999 г. на 7.9% през 2003 г. Този резултат се дължи и на обстоятелството, че няколко дружества са частично или изцяло приватизирани чрез борсата. Общият оборот на Българската фондова борса спрямо пазарната капитализация към края на 2003 г. възлиза на 12.5%. На официалния пазар са регистрирани 35 дружества, а на неофициалния — 303. От въвеждането си през месец октомври 2000 г. при равнище 100 софийския индекс на фондовата борса „СОФИКС“ се повишава значително и достига нов връх на равнище 560 през месец август 2004 г. Активите на частните пенсионни фондове нарастват от 0.3% от БВП през 2000 г. на 1.5% от БВП към края на 2003 г. Относителният дял на brutния премиен доход на всички застрахователни дружества (в т.ч. животозастрахователни и др.) от БВП нараства от 1.3% през 1999 г. на 1.9% към края на 2003 г.

Укрепен е надзорът върху финансовия сектор. В началото на 2003 г. започва работа нова и в значителна степен независима Комисия за финансов надзор, създадена в резултат от сливането на три различни комисии за надзор в небанковия сектор (за ценните книжа, за застрахователното дело и за допълнителното социално осигуряване). Надзорът върху банковия сектор остава в правомощията на централната банка, която наскоро въведе по-строги регулации, за да може да осъществява по-ефикасно наблюдение и контрол върху рисковете, свързани с високите темпове на кредитен растеж. От началото на 2003 г. международните счетоводни стандарти са задължителни за банките, другите финансови институции и дружества, които се търгуват на фондовата борса. За всички останали дружества тези стандарти ще станат задължителни през 2005 г.

Способност за справяне с конкурентния натиск и пазарните сили в Съюза

Способността за изпълнение на този критерий зависи от наличието на пазарна икономика и на стабилна макроикономическа рамка, позволяваща на стопанските субекти да вземат решения в условията на предсказуемост. Освен това този критерий предполага наличието на достатъчно количество човешки и материален ресурс, в т.ч. инфраструктура. Държавните предприятия следва да бъдат реструктурирани, а останалите — да инвестират в повишаването на своята ефективност. По-нататък, колкото повече достъп имат предприятията до външно финансиране и колкото по-успешно се реструктурират и обновяват, толкова по-способни ще бъдат да се адаптират към променящата се среда. Общо взето, икономиката би била повече в състояние да поеме произтичащите от членството задължения, колкото по-висока степен на интеграция със Съюза е постигнала преди присъединяването. Свидетелство за степента на интеграция дават както обемът, така и разнообразието от продукти в търговския обмен с държавите-членки.

България е постигнала достатъчна степен на макроикономическа стабилност и пазарните механизми в страната действат достатъчно ефикасно, за да бъде възможно по-ефективното разпределение на ресурсите. В Редовните доклади от 2002 и 2003 г. България е призната за функционираща пазарна икономика.

Постигнат е не повече от ограничен напредък в усилията за повишаване на ефективността и качеството на образователната система. Едно от основните богатства на България е сравнително добре образованата и квалифицирана работна ръка, особено що се отнася до инженерните области и природно-математическите науки, докато традициите са по-слаби в обществените науки и управлението. Завършили средно образование са 75.6% от младежите на възраст между 20 и 24

години. Главното изпитание за образователния сектор е адаптирането на системата към намаляващия брой на населението в училищна възраст в контекста на общия демографски спад и емиграцията, от която немалка част се пада на по-високообразованите и по-младите. Друга слабост е, че образователната система дава квалификационни степени, които невинаги съответстват на търсенето на пазара на труда. Разходите за образование нарастват от ниското си равнище от 2.6% през кризисната 1997 г. на 3.7% от БВП през 2001 г., което обаче е все още твърде ниско в сравнение с международните стандарти и води до влошено състояние на материалната база и учебните материали. Стратегията на правителството е насочена към повишаване на ефективността на тези разходи без тяхното значително увеличаване чрез постепенната децентрализация на управлението на ресурсите и повишаване на сегашното ниско съотношение между броя на учащите се и броя на преподавателите. За периода между учебната 1997/98 и 2003/04 г. обаче броят на учащите се в учебните заведения спада с 10%, а броят на преподавателите — само с 6%, от което следва допълнително намаляване на съотношението от 12:4 на 11:8. Същевременно чистият брой на новопостъпилите учаци се нараства, особено във възрастовата група между 15 и 18 години (от 70% на 83%) и във възрастовата група между 19 и 23 години (от 25% на 30%), което най-вероятно се дължи на положението на пазара на труда, която през разглеждания период се характеризира със слаби перспективи за заетост на младежите, но и с по-добра възвръщаемост на положените за получаване на образование усилия и средства. През 2004 г. са въведени някои нормативни промени, с цел да бъде повишено качеството на висшето образование и изследователската дейност в учебните заведения. Разходите по Националния план за заетост 2003 възлизат на 120 млн. евро (около 0.7% от БВП), което сочи значително повишение на разходите за активната политика на пазара на труда в сравнение с 2002 г. От средата на 90-те години насам общият размер на разходите за изследователска и развойна дейност остава нисък на около 0.5% от БВП, от които едва около една четвърт са направени в стопанския сектор.

Обновяването на частните капитални фондове отбелязва добър напредък, докато обществените капитални фондове изостават в този процес. Високият темп на растеж на инвестициите, осигуряван от оживлението в банковия сектор, сравнително ниските лихвени равнища и притока на ПЧИ, води до почти удвояване на относителния дял на брутно натрупване от БВП от 10.6% през 1997 г. на 19.6% през 2003 г. Налице е обаче потенциал за допълнително нарастване, за да бъде обезпечен понататъшният висок икономически растеж, който потенциал би могъл да бъде реализиран с понататъшното подобряване на стопанската среда. Независимо от строгата фискална политика брутно натрупване в общия държавен сектор варира между 3 и 4% от БВП през всички години от разглеждания период с изключение на 1997 г. (1.5%) и 2003 г. (2.8%). Чистите постъпления от ПЧИ играят важна роля за натрупването и трансфера на технологии в частния сектор при средни стойности от около 6% от БВП от 1998 г. до 2003 г. За първите четири месеца на 2004 г. тенденцията се запазва с 1.8% от прогнозното равнище на БВП. През повечето години обемът на ПЧИ, свързани с проекти „на зелено“, е по-висок от този, свързан с приватизацията. Повечето от постъпленията от ПЧИ са с произход от държави-членки на ЕС и особено от Гърция, Италия и Австрия, и се насочват към банки, промишлено производство, транспорт и съобщения, и търговия. *Качеството на инфраструктурата е ниско, но постепенно се повишава.* Транспортната инфраструктура е в продължителен процес на модернизация благодарение на усилията на българските власти и с подкрепата от предприєдинителните фондове на ЕС и други

международни организации. Дължината на магистралните пътища нараства незначително от 314 км през 1997 г. на 328 км през 2003 г. От 1 април 2004 г. влиза в сила система от пътни такси за тежкотоварните моторни превозни средства, като една от целите е набирането на средства за строителството на пътища; през 2005 г. предстои да влезе в сила и втората фаза на системата за леките моторни превозни средства. Държавната българска железопътна компания, притежаваща мрежа от 4 320 км през 2001 г., е преустановила обслужването на 200 км железен път, от чиято експлоатация са понасяни сериозни загуби, и е понижила категорията на други 300 км. Приета е нормативната база за отдаването на гражданските летища в гр. Бургас и в гр. Варна под концесия и се подготвя тръжната документация. Информационната и далекосъобщителната инфраструктура е в процес на модернизация, а през следващите няколко години може да се очаква понататъшното ѝ усъвършенстване след успешно приключилата приватизация на монополното далекосъобщително предприятие и либерализацията на сектора. Цифровизацията на стационарната телефонна мрежа нараства от 17% към края на 2001 г. на 27% към края на 2003 г., като в София вече е достигнала 72%. Интернет се разраства с бързи темпове, макар и от ниска база. Частно далекосъобщително дружество, създадено чрез придобиването на най-големия национален кабелен оператор „Кабел България“ от група американски и български инвеститори, ще предлага стационарна телефония, достъп до Интернет и кабелна телевизия, и вече е пуснало в експлоатация първото трасе на частна национална оптична опорна мрежа, свързваща София с втория по големина град в страната Пловдив. Относителният дял на абонатите за мобилни телефонни услуги при наличието на два оператора и на трети лиценз в рамките на приватизационната сделка за БТК нараства от 1% (1998 г.) на 38% (2003 г.) от общата численост на населението, с което от 2003 г. насам броят на мобилните абонати е по-висок от броя на стационарните. Все още не са провеждани търгове за операторски лицензи за мобилна телефония от трето поколение. Енергопреносната инфраструктура, която ще остане в ръцете на държавно монополно дружество (НЕПК), е насочена към облекченото физическо разделяне на дейностите в електроенергийния сектор и за намаляване на техническите загуби и свързване с мрежите на съседните страни. Местната инфраструктура, в т.ч. улици, канализация, водопровод и училищни сгради е все още в лошо състояние, тъй като общините не разполагат с достатъчно средства за капиталовложения, доколкото финансовата децентрализация проявява своя ефект постепенно. Финансираните от ЕС проекти по „ИСПА“ са насочени към решаване на общинските екологични проблеми във връзка с привеждането към стандартите на ЕС на дейностите по отвеждането и пречистването на отпадните води, както и управлението на твърдите отпадъци в няколко области на страната.

Преструктурирането на предприятията бележи добър напредък благодарение на приватизацията, но в някои отрасли все още не е завършило. Не е завършено преструктурирането на черната металургия, въпреки че са положени усилия за събирането на просрочените плащания към доставчици, персонала и бюджета. В съответствие със Споразумението за асоцииране България по изключение може да отпуска държавна помощ за преструктурирането на отрасъла, при условие че представи убедителна програма. През месец март 2004 г. внесоха за одобрение от ЕС програма за преструктурирането на черната металургия за периода до 2007 г. Преструктурирането на въгледобива продължава по програма за периода до 2007 г., която предвижда закриването на неефективните въгледобивни мощности и приватизирането на останалите. Нормативната база за либерализацията на мрежовите отрасли е до голяма степен приета, така че понастоящем главното

предизвикателство се състои в реструктурирането на бившите или все още държавни предприятия по начин, който допуска навлизането на конкурентите на пазара. Приети са Законът за енергетиката и Законът за енергийната ефективност, които установяват уредбата на регулирането в електроенергийния, топлофикационния и газовия сектори. Посочените актове определят условията за достъп на трети лица до мрежите, като допускат сключването на преки договори между големите потребители и производителите, и следва да облекчат постъпването на нови стопански субекти в енергопроизводството.

До края на 2004 г. се очаква да започне либерализацията на пазара на електроенергия, която на първо време ще обхване 20% от пазара, като на големите промишлени потребители ще бъде дадена възможност да купуват електроенергия от шест отговарящи на условията производители. Електроенергетиката привлича значителни частни инвестиции, в т.ч. от чуждестранни инвеститори, за проекти като рехабилитацията на голям топлоелектрически генератор и привеждането му към стандартите на ЕС за опазване на околната среда. Подготвя се приватизацията на седемте регионални електроразпределителни дружества и на още няколко водноелектрически централи. В централното отопление се влагат средства за повишаване ефективността на потреблението. Обявени са концесионни търгове за осем нови регионални газоразпределителни мрежи. В далекосъобщенията бившият монополен оператор БТК реструктурира в началото на месец май 2004 г. тарифите си, за да намали вътрешното субсидиране, като понижава цените на междуградските и повишава цените на градските разговори. Приватизационният договор за БТК съдържа няколко условия, в т.ч. минимален размер на капиталовложенията, ограничения върху разпореждането с активи и върху съкращаването на персонала. На конкурентни предприятия са дадени няколко концесии за стационарна и Интернет-телефония, но пълното разрастване на конкуренцията се забавя от липсата на споразумения за взаимовръзка с БТК, първото от които с един от конкурентните оператори е подписано едва през месец юли 2004 г. В железопътния транспорт правителството провежда политика на реструктуриране и модернизация, която предвижда разделянето на „Български държавни железници“ на отделни дружества за пътнически и за товарни превози, подписването на споразумение с държавата за предоставянето на задължителна обществена услуга като основание за държавно финансиране, възходящо коригиране на цените, покупката на нови подвижни състави, продажбата на изведените от експлоатация активи и на няколко социално-битови обекта, и покупката на два високоскоростни влака. Дружеството вече е повишило цените на субсидираните билети за ученици, студенти и пенсионери. През 2003 г. БДЖ съкращава 1 062 работници и служители, а през 2004 г. ще бъдат съкратени още 1 280 души. Тези съкращения възлизат на 3–4% от общия брой на заетите в железниците — повечето от тях административни служители в София — така че общата численост ще бъде намалена с 10% в сравнение с края на 2001 г. съгласно поетите пред Световната банка ангажименти. Дадена е една концесия на частен товарен превозвач върху 100 км железопътен участък.

Структурата на икономиката се променя с бързи темпове в производствено отношение, но далеч по-бавно, що се отнася до заетостта. Делът на селското стопанство от брутната добавена стойност е намален с повече от половина от 26% през 1997 г. на 11% през 2003 г., което се дължи както на отрицателните процеси в селското стопанство, така и на положителните процеси в другите сектори. Докато делът на промишленото производство (в т.ч. строителството) се запазва на 28–30% през

целия период, услугите се разрастват от 44% през 1997 г. на 59% през 2003 г. Това разместване между секторите е далеч по-слабо изразено в структурата на заетостта с нарастването ѝ в селското стопанство от 25 на 28% и в услугите от 43 на 45%, и намаляването ѝ в промишлеността от 32 на 28%.

Малките и средните предприятия (МСП) придобиват по-голямо икономическо значение, но продължават да са изложени на неблагоприятното въздействие на стопанската среда. Делът на нефинансовите предприятия с щат до 250 души нараства от 56% от общата численост на заетостта през 1997 г. на 68% през 2001 г. и от 35% от добавената стойност през 1997 г. та 48% през 2001 г. Независимо от този растеж МСП все още са поставени при трудни условия на стопанска дейност, в т.ч. честите в на нормативната уредба и неефективността на административната и на съдебната система. Голямата неформална икономика също затруднява конкурентноспособността на добросъвестните МСП. Достъпът до кредит се подобрява в резултат от общия кредитен растеж в банковата система. Налице е голямо разнообразие на предназначени за МСП кредитни линии, в т.ч. Гаранционния фонд за микрокредити, реализиран от Министерството на труда и социалната политика, специфичните кредитни програми на търговските банки и няколко неправителствени инициативи. През 2004 г. е приет Закон за насърчаване на предприемачеството и МСП, с цел да бъде подобрена координацията на политическите мерки в областта на МСП и да бъде регламентиран комплексен пакет от обществени услуги в максимална близост до предприемачите. Изпълнението на политиката е възложено на Изпълнителната агенция за насърчаване на предприемачеството и МСП, създадена чрез сливането на Агенцията за малките и средните предприятия и Агенцията за насърчаване на търговията.

Приватизацията, строгата фискална политика и правилата на конкуренцията са използваните най-важни инструменти за намаляване на държавната намеса. Скритото субсидиране под формата на просрочени данъчни и социалноосигурителни задължения, наблюдавано в рамките на изтеклото споразумение с МВФ, намалява от 2.3% от БВП към края на 2001 г. на около 1% от БВП към края на 2003 г. Държавните предприятия, изложени на финансови рискове, са обект на строго наблюдение, а в преструктурирането им е постигнат напредък. Дружествата от въгледобива, черната металургия, топлофикацията и железопътния транспорт все още получават държавни помощи, за да покриват загубите си. Съгласно предприєдинителните икономически програми субсидиите са намалени от 2.4% от БВП през 2001 г. на 2.2% от БВП през 2003 г. Правилата на ЕС в областта на държавните помощи и антимонополната политика са основа на решенията, вземани от Комисията за защита на конкуренцията. Законът за обществените поръчки, приет през 2003 в съответствие с общностното право, цели по-голяма прозрачност на процедурите и предвижда създаването на Агенция за обществени поръчки, която да отговаря за регистъра на обществените поръчки. Приет е Закон за насърчаване на инвестициите, с цел да бъде установена по-последователна система от стимули в зависимост от големината на инвестициите.

Степента на търговска интегрираност на българската икономика е висока, но износът намалява в относително измерение. Поради високият растеж в България и забавянето на растежа в главните външнотърговски партньори на страната общата отвореност на българската икономика, измервана с дела на търговията със стоки и услуги от БВП, намалява от 58% (1997 г.) на 53% (2003 г.) за износа и нараства от 54% (1997 г.) на 63% (2003 г.) за вноса. Относителният дял на българския износ от глобалния обем на стоковата търговия нараства с около 23% от третото тримесечие на

1997 г. до третото тримесечие на 2003 г. Най-важният експортен продукт на България е туризмът, приходите от който по платежния баланс обикновено възлизат на около 8% от БВП. След премахването на митата в контекста на Споразумението за асоцииране ЕС е най-важният външнотърговски партньор на България. През 2003 г. около 53% от стойността на стоковия обмен се пада на ЕС-15, което е с около 13 процентни пункта по-високо в сравнение с 1997 г. Износът на стоки за ЕС се състои главно от нерафинирана мед, черни горива, желязо, обувки и текстил и конфекция; във вноса от ЕС най-значими са моторните превозни средства и фармацевтичните продукти. Измежду държавите-членки на ЕС най-важни местоназначения на българската продукция са Германия, Италия и Гърция, докато най-важните външнотърговски партньори извън рамките на Съюза са Русия (само по вноса — главно нефт и природен газ) и Турция. Външнотърговският протекционизъм на България, изразен чрез средноаритметичната стойност на митническите ставки за партньорите със статут на най-благоприятствувана страна, възлиза на 12% по вноса от такива партньори и на 3% по вноса от ЕС.

Независимо от значителното реално поскъпване на валутата международната конкурентноспособност не дава признаци на сериозно влошаване. Поради по-високия темп на инфлация в България в сравнение с еврозоната българският лев бележи реално акумулирано поскъпване от близо 40% спрямо еврото за периода от въвеждането на паричния съвет през месец юли 1997 г. За същия период реалният фактически валутен курс на база потребителски цени се е повишил с 22%. Предвид компенсиращото нарастване обаче на цените на стоките и услугите, които не са предмет на международна търговия, в т.ч. на административно определяните цени и на акцизите, от това не следва непременно намаляване на външната конкурентноспособност на България по отношение на международно търгуваните стоки, особено като се има предвид, че поради високия темп на растеж на производителността на труда и умерената политика на доходите реалните разходи за труд на единица продукция през 2003 г. са със 7.5% по-ниски, отколкото през 1998 г. Наличните аналитични данни сочат, че българската валута клони към равновесния си обменен курс от началното подценено равнище при въвеждането на паричния съвет.

Още в Становището от 1997 г. са отчетени значителните усилия по пътя на реформата, полагани от българските власти за преобразуването на българската икономика. Оттогава насам съществено са се подобрили икономическата структура и резултати. Скоро след публикуването на Становището е постигната макроикономическа стабилност, а в продължение на целия разглеждан период са извършени дълбоки икономически реформи при устойчива ангажираност на българските власти за съблюдаване на икономическите изисквания за членство в ЕС.

На тази основа е направен и изводът, че България е функционираща пазарна икономика. Понататъшните усилия по сегашния път на реформа би следвало да осигурят на страната способност да се справи с конкурентния натиск и пазарните сили в ЕС.

Още може да бъдат усъвършенствани мерките за поддържане на макроикономическата стабилност и за задълбочаване на структурната реформа. Дефицитът по текущата сметка нараства значително през 2003 г. и би могъл, ако тенденцията се запази, да породи необходимост от допълнителни политически мерки. Стопанската среда и в частност ефективността на административната и на съдебната система, както и уредбата на регулирането могат да бъдат допълнително усъвършенствани, за да бъде повишена привлекателността на България за инвеститорите. Въпреки значителните постижения все още се очаква приключването на приватизацията. Макар че нормативната уредба е до голяма степен налице, необходим е понататъшен напредък в действителното реструктуриране и либерализиране на мрежовите отрасли, за да бъде повишена конкурентноспособността и ефективността. Сегашната тенденция на спад на безработицата следва да бъде обезпечавана занапред чрез намаляване на прекомерните ограничения в действащата трудовоправна уредба.

Index

Chapter 1 : 2.1. Увод.....	р. 1
Chapter 2 : 2.2. Обобщен преглед на икономическата обстановка .	р. 2
Chapter 3 : 2.3. Оценка по Копенхагенските критерии.....	р. 4
Chapter 4 : 2.4. Обща оценка.....	р. 17
Съдържание	р. 18